

El procés a Joseph Esturri, llaurador de la vila d'Arbúcies, per guariments supersticiosos. La Inquisició 1774

ANTONI LLAMAS I MANTERO
GRUP D'HISTÒRIA DEL CASAL DE MATARÓ

1. L'entorn vivencial de Joseph Esturri

El nostre personatge és Joseph Esturri, nascut a Arbúcies al bisbat de Girona. Fa 56 anys que hi resideix i la seva professió és la de llaurador. Per conèixer una mica més l'entorn vivencial d'en Josep, recorerem a Francisco Zamora que en el seu diari dels viatges fets per Catalunya, en concret l'1 de gener del 1790 deia el següent sobre Arbúcies i els seus entorns.

Salimos de Breda para hir Arbucias, tomando un camino que aunque carretero es malo y sumamente boscoso de carrasca, pinos. Bajando hasta la riera de Arbucias que forma un estrecho valle cuyas orillas riegan con la misma agua por medio de una multitud de preses puntecillos y minas (...) Hay Buenos parrales y elevados olmos, nogales, algun vacuno, y algunas casas, lo que

hace divertido el camino y el verano hermoso. Antes de llegar vimos el martinete de cobre cuya pasta traen de Barcelona formando planchas de 2 pies de anchas y 3 de largas que vuelven a embarcar para America, arregladas para formar las claderas para sacar azucar, es unica en Cataluña, y antes hera de Hierro, pero la mena que gastaban no valia nada. Arbucias tiene sufraganeas, esta situado al lado y otro de la riera de su nombre que pasan por un punte de un ojo y esta al pie del Montseny es pueblo de 200 casas (...) pero el terreno, y el temperamento es tan bueno que se cogen castañas, azeitunas y buen vino hay bastantes tejedores y hiladores. Hay tejedores de lienzo basto que venden en Vique i Sta. Coloma: todos ellos menestrales cultivan tambien algun pedazo de tierra. Hay labradores acomodados en el termino los cuales crían y negocian ganado mayor de todas clases, zerdos. La Yglesia no tiene cosa en especial, el Hospital acaba de hacerse de limosna (...) La Hermita de la Piedad merece alguna atencion hay Ministro dotado para el comun. (...) Salimos de Arbucias siguiendo la carretera que se ha abierto para sacar a la Marina la madera de estos bosques.¹

Així doncs, veiem que Arbúcies és un poble amb dinamisme econòmic, no només concentrat en l'agricultura, sinó

Part del Calendari Crescenzi, a *The Patrician Garden*, c. 1495, British Library. Pietro Crescenzi

¹ ZAMORA, Francisco: *Diario de los Viajes hechos en Cataluña*. 1787-1790. Tomo 1, p. 234. BNE.

també en l'explotació forestal, en teixidors d'estamena i burell, i en la farga de coure que exportava el seu producte, únic a Catalunya, cap a Amèrica. Per tant, tot i ser llaurador, feina que no li reportaria guanys excessius, podia anar menjant sempre que la salut el respectés ja que de feina n'hi havia.

2. La inquisició contra Joseph Esturri. Les declaracions

El procés comença amb un sumari iniciat pel tribunal de la Inquisició i amb la declaració de vint-i-cinc testimonis, que van testificar per les actuacions del nostre personatge respecte a fer guariments, que per al tribunal poden ser sospitosos de caure en la superstició. També crida l'atenció la quantitat de testimonis que el tribunal fa comparèixer. Sembla que poden haver-hi més coses destacables pel propi tribunal.

S'inicià la redacció del sumari per part de l'inquisidor fiscal, fent notar que són 25 testimonis que declaren per repetides actuacions fetes i executades per l'acusat, i com actuava aquest davant dels clients. Les primeres declaracions de testimonis que relaten les seves experiències són les de tres dones del poble d'Arbúcies.

(...) de executar el reo mas curaciones, era; la escribió en un libro puesta la mano sobre la frente del paciente, haciendo cruces en forma de bendición en la frente, pecho y otras beces en el biente y diciendo a beces, a lo que palabras de la pasión de Cristo y otras veces yo te confieso per decoram vituam per Deume Santíssi, i Visto= que reanudando que el doliente volcare la comida con agua bendita (...) y que la bebiese; que despues de diferentes yerbas que aplicava y ordenava siempre con zera bendita de la Candelera que dos no las habian del calendario pascual, incienso y polzea (..) 3 testigos formales contestan de haver curado con el Reo de todas las referides cosas benditas por la curacion. Que antes de curar manda a las dolentes que hacien-

do una confesion general y conciliando para poder sanar para diciendo forzar singulares 3 de las pacientes que dijo de haver practicado con ellas perfumes y demas que queda dicho, las dijo el reo que fueran curadas estas y prescribió que tuvieran copula con otros que no fuesen sus maridos; y las 2 dicen las tubieron con el Reo, añadiendo una que el reo la dijo, que no tenia que confersase de ello porque habiendole sucedido la animó aún y otra y confesandose de ello no se habia hecho escrupulo.²

Com podem veure, el nostre protagonista fa tot un batibull de conceptes de la fe catòlica i receptes que anomenariem més o menys com a naturals. D'una banda, utilitza elements del catolicisme, beneeix amb el senyal de la creu. També l'aigua beneïda, que no sabem si la fabricava ell o l'agafava de la pica de l'església, com també la cera de la Candelera i que combinava amb perfums, encens i altres herbes. Però posava també una condició per la curació de les seves pacients, que era tenir relacions sexuals fora del matrimoni, evidentment millor amb ell. Com es de suposar, recomanava que la cosa no arribés a orelles del mossèn per la qual cosa no calia fer confessió. Tota una llarga llista de pràctiques, que entraven directament en contradicció directa amb la doctrina de la fe i la religió catòlica. No només utilitzava elements sagrats pel seu benefici sinó que també trencava el sagrat vincle del matrimoni, ja que les seves clientes eren casades.

Però si això no és poca cosa els següents testimonis van afegint noves pinzellades al quadre. Una testimoni declarà que, en les seves trobades, l'acusat demanava resar el rosari i tenir relacions amb elles. També havien de mullar els seus vestits amb aigua beneïda. Davant d'aquesta declaració, l'inquisidor fiscal envia tota la documentació al qualificador del Sant Ofici a fi

² INQUISICIÓ, 3724, EXP. 114.

Mural on es mostra la prova de la primera sembradora dissenyada por Jethro Tull al segle XVIII. Museu de la Ciència (UK).

de considerar si hi ha pràctiques supersticioses en la seva actuació. Aquest qualificador veu a Joseph com a sospitós de celebrar guariments i el tribunal, davant de la seva decisió, opta per enviar-lo a les presons secretes amb embargament de béns, i que es segueixi la seva causa fins arribar a definitiva. És a dir, es segueix el protocol marcat en aquest tipus de judicis. Una cop empresonat, l'acusat és convocat el dia 3 d'agost a l'audiència del tribunal. Allà respon a les preguntes de l'inquisidor fiscal, i diu que sap que està a la presó per haver fet guariments amb remeis senzills i naturals, però que sempre demanava als pacients que confessessin, combreguessin i que fessin un ferm propòsit de no ofendre a Déu. També que els remeis que feia servir els treia d'un llibre comprat al mercat d'Hostalric i un altre a Barcelona, i que tenia receptes per diferents malalties, però sense que el llibre ho indiqués, va posar en els remeis unes gotes d'aigua beneïda i que quan el malalt o malalta tenia cucs, li deia una pregària del Nou Testament. També li feia unes cures a la panxa i a l'estómac. I quan se li acostaven unes dones dient que patien encanteris, per allunyar-les d'aquesta idea, els

feia fer una creu de palma beneïda i que posessin en ella cera del ciri Pasqual, o bé de la Candelera i també sal beneïda i que això ho va fer en certes ocasions.

L'inquisidor fiscal anota una altra declaració de la tercera dona que en un principi no havia tingut relacions amb ell.

Las 3 mujeres que zita habiendole llamado para que las curase de mal de biente y estomago al reconocerlas las solicitaba para que tuvieran acto con el como le tubo y despues sin que pasase otra cosa havia sabido decia la una que el Reo la solicito diciendo que era preciso su aceso carnal del Reo para que quedase curada de lo que era falta.³

Un altre element era que en Joseph deia a les seves pacients que tenia autorització del Sant Ofici per guarir malalties, per tant no feia res en contra de la llei i a més gaudia de la protecció del mateix en la seva feina. Però davant la pregunta sobre aquest tema que li feu el fiscal, Josep respon una altra cosa força diferent del que deia a les dones. I rectifica la declaració

³ *Ibidem.*

d'elles en alguns aspectes. En les declaracions que seguiren, aportà nous arguments a favor seu.

(...) y que tambien usaba decir oraciones que como tenia dicho hallaba en dichos libros y estos no estaban prohibidos por el Santo Oficio, pero que era falso dijese a ninguna que para tener parte con una mujer se rociasen sus berecidas con agua bendita, sin que el Reo tuviese acto carnal con ninguna de las declarantes para curarlas (...) Y respondió lo siguiente y que el haver practicado lo que llebava confesado lo hizo sin mala intención y cuando no desconocia esto por llebado de la necesidad y que le diesen de comer y beber y algunas otras cosas y pidió se le tratase con misericordia añadiendo a hallarse tan grabemente quebrado que en el biente llevaba braguero de perro se le salian con frecuencia las tripas: y consta que librandose de su anudado por el fagil que el cirujano le reconociese a el Reo y informado de su estado. Se testifica lo que vio diciendo el Reo una fisura o quebradura en la parte izquierda, por lo que de hacer un acto biolento de su cuerpo se exponia a tubiese peligro de la vida. Y calificado todo lo presente por los padres del Santo Oficio que el Reo es sospechoso de la fe.⁴

Així doncs, tenim que en Joseph passava per un mal moment econòmic, ja que si demanava menjar i beguda era perquè no tenia feina i aquesta tasca de guaridor de malalties era per poder sobreviure. També ens informa de la malaltia que té: el que avui en diríem una hèrnia inguinal a la part esquerra. Per això, assenyala que porta «un braguero de perro», que segurament el que feia era lligar la protuberància que tenia per alleugerir el dolor. El dolor li feia impossible de treballar i fer esforços, o aixecar pesos com ara els que requereix la feina en el camp. Fins i tot li feia mal tot just estossegant.

⁴ *Ibidem*.

3. La sentència

El dia 6 de novembre els inquisidors dictaran la sentència per a Joseph que serà la següent.

En vista de lo qual los inquisidores Molines y Montoya dia 6 de Novimbre de 1744 dijeron que este Reo estando en una Iglesia en forma de penitente se le leiese su sentencia con meritos, abjurase de levi fuesse gravemente advertido, reprendido y cominado, de Barcelona, Madrid, corte de su Majestad; y villa de Arbucias por diez años, ocho leguas en contorno y que los cuatro primeros cumpliese en la Isla de Mallorca. Confirmado este voto por el consejo se puso en efecto.⁵

L'abjuració de *levi* és una abjuració dins de la legislació inquisitorial considerada com a lleu, i s'efectuava un cop s'havia publicat la sentència del tribunal. L'encausat posava la seva mà sobre els Evangelis i al mateix moment es llegia la seva abjuració. Devia prestar un jurament de fidelitat i de lleialtat a la Santa Mare Església, i mostrar una obediència total al Sant Pare. De la mateixa manera, també havia de renunciar i mostrar penediment pels actes comesos.

Normalment per aquest tipus de delictes hi havia penes de reclusió en un monestir, penes a galeres, desterrament, penitències de tipus espiritual, penes econòmiques, assots, o també l'escarni del condemnat davant de la comunitat. Com que en Joseph té 56 anys, té una hèrnia i malgrat que el tribunal considera que no es tracta de delictes excessivament greus, es decideix el desterrament en dos fases: quatre anys a l'illa de Mallorca i els sis restants pot fer-ho a Catalunya però no es pot apropar a Arbúcies, Barcelona i Madrid a una distància de 8 llegües, és a dir a uns 32 quilòmetres. I es va executar la sentència.

⁵ *Ibidem*.

Castell de Montsoriu. (Font: windcataactivities.com)

4. El retorn i una nova causa

S'inicià un nou procés contra Joseph de la següent manera per part de l'inquisidor Fiscal.

El Inquisidor fiscal de Barcelona contra Joseph Esturri natural de Arbucias, obispado de Gerona, labrador de 59 años por haver quebrado el destierro que se le impuso en una causa por curandero supersticioso viene con el boto siguiente.

Tuvo principio esta causa porque en la villa de Palau Tordera Mariano Sala dijo al secretario del Sto. Oficio que este reo havia quebrantado su destierro diciendo tenia indulto deltribunal de Mallorca.

Recibiose declaracions a dicho familiar y a Pinell tambien familiar del Sto. Oficio; y en su vista acumulada la sentencia que se dio en su primera causa, a peticion del fiscal se voto a prision del reo en carceles medias con embargo de bienes dia 1 de julio de este año.⁶

Per tant, al nostre protagonista tres anys més tard el torna a agafar el Sant Ofici per la denúncia d'un veí de Santa Maria de Palautordera. El confinen en una casa

o presó mitjana on també vivien funcionaris de la Inquisició i per tant era millor que una presó civil, tot i que cada cas depenia de les circumstàncies econòmiques del tribunal i de les possibilitats de poder cobrar la pena econòmica que s'imposava a l'acusat. Passem a veure en les declaracions de Joseph quines van ser les causes que li van empènyer a tornar a Catalunya.

Siendo preso en la primera audiència (...) porque siendo desterrado por años a la Isla de Mallorca solo se detubo en ella 4 meses; pues que no pudiendose mantener con su trabajo ni limosna presento dos memoriales a los Inquisidores de Mallorca quienes no tomaron resolucion, y el reo acosado de su misèria se volvio a su casa de Arbucias.⁷

Ja veiem que, d'una banda, la impossibilitat de poder fer esforços i per tant de treballar i que les almoines no el treien de la misèria i d'una altra, que els inquisidors van passar olímpicament de les seves reclamacions. Per tant decideix el retorn a casa.

Segueix el procés amb una segona i tercera audiència on no diu res més de parti-

⁶ Ibidem.

⁷ Ibidem.

cular. Nomena un advocat i aquest demanarà per a ell misericòrdia com el testimoni ja ho havia fet anteriorment, i en la següent declaració aportarà un nou motiu de la seva tornada a Arbúcies, l'edat avançada de la seva mare.

Pues considerando que podia residir en su tierra no volviendo a sus antiguas ocupaciones y viendo que su madre pasava de los 80 años, se vino a su lugar. En este estado se mando acumular la certificacion que dio el cirujano en su primera causa diciendo padecia este reo quebradura por lo que no se podia aguantar movimiento alguno violento. En vista de todo por los Inquisidores Moliner y Montoya dia 11 de Agosto de 1747 se voto.⁸

5. Conclusions

Com hem pogut veure, el nostre protagonista cau en mans de la Inquisició per guariments supersticiosos. De les seves declaracions inicials, veiem que el que fa és intentar guarir dones que tenen problemes de ventre; no ens especifica si són mal de panxa, problemes amb el període o altre tipus. Per les declaracions de les dones ens afirmen que cobrava amb favors de tipus sexual tot i que ell ho va negar i és cap al final del primer procés que ell declara la seva situació real. Està malalt, sabem que patia una hèrnia en el costat esquerre i que per això portava unes calces per alleugerir la dolència.

A causa de la sentència del tribunal que el desterrà a Mallorca i de la situació de misèria que va patir, decideix a tornar a Arbúcies tot i que tres anys més tard és denunciat i torna a l'inici del cas.

Realment el que podem comprovar és que en Joseph, a causa de la seva malaltia i amb una edat ja avançada no es pot guanyar la vida treballant, i això el fa caure no en la pobresa sinó en la misèria. Com ell mateix diu en les seves declaracions feia els guariments a canvi de menjar

Calçons. Museu de la pell Igualada i Comarcal d'Anoia. Igualada 1800. Museu virtual de la moda de Catalunya.

i beguda. No sabem si tenia un suport familiar ja que la documentació no ho menciona. En tot cas, podem suposar que no o era realment tan feble que no el podien socórrer, ja que la seva mare també era d'edat avançada i passava dels vuitanta anys.

No sabem la conclusió d'aquest segon procés, si el van sentenciar a una pena lleu o al contrari en ser reincident la pena va ser més greu. En el fons, una vida pobre, amb pocs recursos i amb una malaltia incapacitant que el va obligar a buscar alternatives per poder sobreviure.

⁸ *Ibidem*.